

شناسایی مهمترین اثرات سرمایه اجتماعی بر فعالیت تعاونی‌های روستایی استان فارس

داود جمینی^{۱*}، علی شمس‌الدینی^۲

^۱ استادیار گروه ژئومورفولوژی، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران (پژوهشگر پاره وقت پژوهشکده کردستان شناسی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران)

^۲ استادیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد مرودشت، دانشگاه آزاد اسلامی مرودشت، ایران

* ایمیل نویسنده مسئول: d.jamini@uok.ac.ir

واژگان کلیدی: چکیده

توسعه پایدار، تعاونی سرمایه اجتماعی، روستایی، سرمایه اجتماعی، استان فارس. سرمایه اجتماعی بنیان و رکن اصلی تشکیل تعاونی‌های روستایی است و نقش بسزایی را در توسعه فعالیت‌های تعاونی‌ها ایفا می‌نماید. هدف پژوهش حاضر شناسایی مهمترین اثرات سرمایه اجتماعی بر فعالیت تعاونی‌های روستایی است که به صورت مطالعه موردی در استان فارس انجام گرفته است. جامعه آماری پژوهش را اعضای تعاونی‌های فعال استان فارس تشکیل می‌دهد که از میان آنها نمونه آماری انتخاب شده است. ابزار اصلی برای جمع‌آوری داده‌های میدانی، پرسشنامه محقق ساخته بود که روایی و پایایی آن با رعایت اصول روش تحقیق‌های میدانی به تأیید رسیده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از تکنیک تحلیل عاملی اکتشافی در قالب نرم افزار SPSS استفاده شده است. نتایج نشان داد سرمایه اجتماعی، به واسطه چهار مولفه کلیدی شناسایی شده، توانسته است ۷۷/۸۲۱ درصد واریانس تعاونی‌های روستایی را تبیین نماید. این مولفه‌های به ترتیب اهمیت عبارت اند از: توسعه کارآفرینی و کسب و کار (۲۲/۶۳۴ درصد)، تقویت سرمایه گذاری (۲۰/۹۶۲ درصد)، توسعه بازاریابی (۱۷/۳۴۵ درصد) و تقویت بنیان مالی - معیشتی (۱۶/۸۸۱ درصد).

تاریخ دریافت:

۱۴۰۱/۷/۵

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۱/۹/۱۳

مقدمه

طبق مطالعات، در مقابل فعالیت در بخش های مختلف اقتصادی نواحی روستایی کشورهای در حال توسعه، موانع و چالش های متعدد و چندوجهی وجود دارد (Jamini and Dehghnai, 2022). از مهمترین این موانع و چالش ها می توان به بیکاری (جمشیدی و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۲۱)، دسترسی محدود به امکانات (امینی و جمینی، ۱۳۹۳: ۱۷۵؛ قادرمرزی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۰۴)، فقر، ناامنی غذایی، سطح رفاه پایین (جمینی و جمشیدی، ۱۴۰۰: ۸۸)، مهاجرت از روستا به شهر (جمینی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۱۶)، زیرساختهای ارتباطی و حمل و نقل ضعیف، فاصله بازارهای اصلی، سطح دانش و آگاهی فنی و تخصصی پایین و ... اشاره کرد. با این وجود بررسی متون مرتبط با توسعه و از جمله توسعه روستایی نشانگر این مهم است که فعالان بخشهای مختلف اقتصادی به ویژه در نواحی روستایی می توانند با تشکیل و توسعه تعاونی های فعال و با اتکا به مشارکت همه جانبه جامعه محلی، محدودیتهای و چالشهای پیشروی خود را مرتفع سازند (Bernard et al., 2008: 148; Xu et al, 2018: 1138). همچنین بررسی ها نشان می دهد برای رفع نارسایی های و کاستی های فعالیتهای جامعه روستایی در بخشهای مختلف فعالیت اقتصادی اعم از تولید و فروش محصولات، تغییر ساختار تولید محصولات زراعی، تخصصی شدن فعالیتها در زنجیره تامین، تولید و ارزش و همچنین تنوع فزاینده تقاضای مصرف کنندگان (جامعه شهری و روستایی)، تشکیل و توسعه تعاونی ها پیشنهاد شده است (Liang et al, 2015: 50). از دیگر فعالیت های کلیدی تعاونی ها می توان به ارائه خدمات فنی و تخصصی برای اعضا، افزایش قدرت چانه زنی برای خرید موارد اولیه و نهاده های مورد نیاز، ارتقای سطح توان رقابتی برای فروش تولیدات و محصولات (Feng and Hendrikse, 2012: 243)، صرفه جویی ناشی از مقیاس و افزایش ارزش افزوده، کاهش ریسک، خدمات مالی برای اعضا و اطمینان از تمامی جوانب فعالیت و در نهایت سودآوری برای اعضا اشاره کرد (Ito et al., 2012: 7002; Yang et al., 2013: 116).

در راستای توسعه و تقویت هر تعاونی، به سرمایه های متعددی مانند سرمایه اجتماعی، اقتصادی، فیزیکی و فرهنگی مورد نیاز است. با عنایت به ابعاد و شاخصهای اصلی مولفه سرمایه اجتماعی، مهمترین عنصر تعاونی ها، مولفه سرمایه اجتماعی است و سایر سرمایه های مورد نیاز برای تشکیل و توسعه تعاونی ها نسبت به سرمایه اجتماعی در اولویت های بعدی واقع می شوند. سرمایه اجتماعی بر دارایی های جمعی دلالت دارد و این دارایی ها با تسهیل کنش جمعی، یاریگر افراد جوامع مختلف از جمله جامعه روستایی برای دستیابی به اهدافشان است. به طور کلی سرمایه اجتماعی مجموعه ای از ویژگی های خاص (مانند اعتماد، مشارکت، آگاهی، انسجام و شبکه ها) سازمان اجتماعی است که کارآمدی سازمان را با تسهیل کنشهای هماهنگ ارتقاء می بخشد و افراد جامعه را برای دفاع از علایق و خواسته های خود تشویق و ترغیب می نماید (ریاحی و همکاران، ۱۳۹۲: ۸). وجود و تقویت سرمایه اجتماعی در تعاونی ها بیش از سایر انواع ساختارهای حاکمیتی و سرمایه ای مورد نیاز است. اهمیت نقش سرمایه اجتماعی در تشکیل و توسعه تعاونی ها تا جایی است که آن را همتراز با سرمایه فیزیکی و مالی در شرکتهای سرمایه گذاری و حتی در مواردی با اهمیتتر از آنها جلوه داده اند (Liang et al, 2015: 50). بررسی ها نشان می دهد به واسطه اثرات سرمایه اجتماعی بر استفاده حداکثری از منابع فیزیکی و انسانی، نقش مثبت آن در تشکیل، توسعه و عملکرد تعاونی ها ثابت شده است (عمانی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۵۹).

علیرغم مزیت های مذکور در خصوص تشکیل و توسعه تعاونی ها، بررسی ها نشانگر این مهم است که در کشورمان در برابر تشکیل و توسعه تعاونی ها، مسائل و چالش های متعددی وجود دارد که در نهایت منجر به عملکرد و بازدهی ضعیف تعاونی ها شده است. از مهمترین این مسائل و چالش ها می توان به تحریم های بین المللی، توسعه شهرنشینی، رفاه نسبی و رشد فردگرایی، اصلاحات ارضی، ضعف ابعاد حقوقی - قانونی و کاهش سودمندی برخی تعاونی ها، جنگ، کمبود سرمایه

مالی، ضعف سرمایه اجتماعی و کمبود سرمایه فرهنگی و ضعف مدیریتی، ضعف توسعه فرهنگی، دولت محوری و ... اشاره کرد (مهروی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۷۶). همانطور که ملاحظه می شود یکی از مهمترین موانع و چالش های فراروی تعاونی های برای رسیدن به اهدافشان، ضعف سرمایه اجتماعی در تعاونی ها است (عمانی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۵۷).

استان فارس به عنوان کلیدی ترین استان نیمه جنوبی کشور، در زمینه فعالیت تعاونی ها، از استانهای مطرح در سطح کشور است. به گونه ای که بر اساس مستندات سالنامه آماری سازمان تعاون، در بخش شرکتهای و اتحادیه های تعاونی استان فارس بعد از استان خراسان رضوی، با ۶۶۵ تعاونی، دومین استان کشور بوده است. با توجه به اهمیت و نقش سرمایه اجتماعی به عنوان عاملی کلیدی در تشکیل و توسعه تعاونی ها که در متون نظری و تئوری بر آن تأکید شده است، سوال اصلی پژوهش حاضر به شرح زیر است: مهمترین اثرات سرمایه اجتماعی بر تعاونی های روستایی در استان فارس کدامند؟

علی رغم بررسی گسترده اثرات سرمایه اجتماعی در بنگاهها، تحقیقات مربوط به سرمایه اجتماعی در تعاونی ها نسبتاً محدود است. در ادامه نتایج چند پژوهش داخلی و خارجی مرتبط با موضوع مورد مطالعه ارائه شده است. نتایج پژوهش ترابی (۱۳۸۹) با هدف بررسی میزان تأثیر مؤلفه های سرمایه اجتماعی در عملکرد شرکتهای تعاونی دام و طیور در شهرستان مشهد نشان داد مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی، آگاهی اجتماعی، سطح تحصیلات و سن پاسخگویان در میزان عملکرد شرکتهای تعاونی اثرگذارند. یافته های پژوهش کلانتری و همکاران (۱۳۹۰) در خصوص وضعیت سرمایه اجتماعی در تعاونی های تولید روستایی شهرستان کوهدشت و عوامل مرتبط با آن نشان داد ارتقای سطح سرمایه اجتماعی می تواند در موفقیت تعاونی ها موثر باشد و در این میان ارتقای مؤلفه های سرمایه اجتماعی در راستای موفقیت بیشتر تعاونی های پیشنهاد شده است.

نتایج پژوهش باستانی و همکاران (۱۳۹۱) در خصوص وضعیت سرمایه اجتماعی و عوامل موثر بر آن در تعاونی های شهر شیراز نشان داد سرمایه اجتماعی در میان اعضای تعاونی در سطح بالایی قرار دارد و متغیرهای فرهنگ سازمانی، جو سازمانی، توانمندسازی کارکنان، انگیزش، مشارکت در تصمیم گیری، تعلق به مکان و ثبات شغلی، متغیرهای تقویت کننده سرمایه اجتماعی در بین افراد مورد مطالعه هستند. عمویگی و حیاتی (۱۳۹۳) در پژوهشی سازههای مؤثر بر سرمایه اجتماعی درون گروهی در تعاونی های طرح مدیریت جامع منابع طبیعی و آبخیزداری استان فارس را مورد بررسی قرار داده اند. نتایج پژوهش نشان داد سرمایه اجتماعی اعضا در سطح بالای قرار داشته است و متغیرهای سن و تحصیلات از عوامل موثر بر سرمایه اجتماعی اعضا است.

عمانی و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی اقدام به ارزیابی نقش سرمایه اجتماعی در عملکرد مالی تعاونی های تولیدی زراعی استان خوزستان پرداخته اند. نتایج نشان داد میان سرمایه اجتماعی و ابعاد آن به عنوان متغیرهای مستقل با عملکرد مالی تعاونی های تولیدی رابطه آماری مثبت و معناداری وجود دارد و در مجموع سرمایه اجتماعی (متشکل از اعتماد، مشارکت، انسجام و آگاهی) توانسته است ۷۴/۸ درصد از واریانس عملکرد مالی تعاونی ها را تبیین نماید.

نتایج پژوهش احمدیان و معینی (۱۳۹۴) با هدف بررسی نقش سرمایه اجتماعی در عملکرد تعاونی ها در دهستان بالاویلات شهرستان کاشمر نشان داد به علل مختلفی از جمله ضعف عوامل مدیریتی و مالی در تعاونی ها، سرمایه اجتماعی نتوانسته است عملکرد مثبتی را بر تعاونی های داشته باشد. نتایج پژوهش میرفردی و همکاران (۱۳۹۶) با هدف بررسی تأثیر مؤلفه های سرمایه اجتماعی در عملکرد شرکتهای تعاونی کشاورزی و صنعتی شهرستان بویر احمد نشان داد متغیرهای مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی و آگاهی اجتماعی دارای تأثیر مثبت در عملکرد شرکتهای تعاونی کشاورزی و صنعتی بوده اند و توانسته اند ۳۷/۷ درصد تغییرات شرکتهای تعاونی را تبیین نمایند. همچنین نتایج پژوهش نشان داد اعتماد اجتماعی،

سن، جنس، وضعیت تأهل، قومیت، سطح تحصیلات، سابقه فعالیت و سابقه عضویت اعضای ارکان تعاونی در شرکتهای تعاونی، در عملکرد شرکتهای تعاونی تأثیری ندارند.

والنتینوف^۱ (۲۰۰۴) اولین کسی است که نقش سرمایه اجتماعی را در تعاونی ها تعریف و نشان داده است. نک و کیف^۲ (۱۹۹۷) در پژوهشی تأثیر سرمایه اجتماعی را در عملکرد بازارهای اقتصادی ۲۹ کشور جهان بررسی کرده‌اند. نتایج پژوهش نشان داد در کشورهای با درآمد بالا، هنجارها و موسسات مدنی، سطح بالاتری دارند و اعتماد و همکاری مدنی با عملکرد اقتصادی، رابطه مثبت داشته است؛ همچنین همکاریهای مدنی در جوامعی قویتر است که نهادهای رسمی، مدافع حقوق مالکیت و قراردادهای هستند.

نتایج پژوهش هوتاگالونگ^۳ (۲۰۱۶) با هدف بررسی اثر سرمایه اجتماعی بر عملکرد تعاونی های واقع در منطقه پماتنگ سیانتر (در شمال سوماترا) واقع در کشور اندونزی نشان داد سرمایه اجتماعی از طریق شناسایی شیوه‌های معقول تجارت، ایجاد تعهد و وفاداری زیاد اعضا برای شرکت در جلسات، فراهم کردن زمینه پس انداز مالی و استفاده از وام، حمایت از سازمان های بومی و محلی، آموزش اعضای تعاونی افزایش سطح درآمد و ...، در عملکرد تعاونی های موثر و موفق بوده است. نتایج پژوهش تونا و کارانتینینس^۴ (۲۰۱۷) در خصوص سرمایه اجتماعی در تعاونی های روستایی کشور مقدونیه نشان داد سطح پایین سرمایه اجتماعی در عدم موفقیت تعاونی های روستایی و کشاورزی موثر بوده است و لازم است با شناسایی عوامل موثر بر ارتقای سطح سرمایه اجتماعی، زمینه و بستر لازم را برای موفقیت تعاونی های فراهم نمود. نتایج پژوهش زئو^۵ و همکاران (۲۰۱۸) در خصوص مزایای سرمایه اجتماعی برای تعاونی های کشاورزان در کشور چین نشان داد ارتباط و پیوند مثبتی میان سرمایه اجتماعی با عملکرد اقتصادی و اجتماعی تعاونی های کشاورزی وجود داد.

نتایج پژوهش یو و نیلسون^۶ (۲۰۱۹) در خصوص سرمایه اجتماعی و سرمایه مالی در تعاونی های روستایی کشور چین نشان داد برای توسعه اقتصادی و اجتماعی پایدار روستایی در کشور چین، تقویت تعاونی های کشاورزی ضروری است. زیرا سرمایه اجتماعی با توسعه همکاری و تعامل میان اعضا، زمینه را از طریق تأمین وثیقه مشترک برای دریافت وام تسهیل مینماید و نقش موثری را در اعتمادسازی برای تشکیل صندوقهای سرمایه‌گذاری مشترک برای اعضا و مجموعه تعاونی روستایی داشته است.

با توجه به اهمیت مبحث سرمایه اجتماعی در موفقیت تعاونی ها، بررسی و ارزیابی مهمترین اثرات سرمایه اجتماعی بر فعالیت تعاونی های روستایی از موضوعات مهمی است که باید مورد توجه محققان و پژوهشگران مربوطه واقع گردد. چرا که به واسطه انجام و تدوین این فعالیت پژوهشی، ضمن فراهم شدن یک سند علمی در ارتباط با موضوع مورد مطالعه جهت استفاده سازمانها و موسسات متولی توسعه روستایی، زمینه و بستر علمی و عملیاتی مناسب برای ارتقای سطح سرمایه اجتماعی در میان اعضا و به تبع آن رونق و شکوفایی هرچه بیشتر تعاونی های مختلف در سطح استان فارس فراهم می‌گردد.

1 - Valentinov

2 - Knack and Keefer

3 - Hutagalung

4 - Tuna & Karantininis

5 - Xu

6 - Yu and Nilsson

مواد و روش‌ها

مطالعه حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ میزان و درجه کنترل، میدانی و از لحاظ نحوه جمع آوری اطلاعات نیز، از نوع تحقیقات توصیفی - تحلیلی می‌باشد. قلمرو مکانی تحقیق استان فارس و جامعه آماری را اعضای فعال تعاونی های روستایی این استان تشکیل می‌دهد. بر اساس داده‌های سالنامه آماری وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ۱۸۷ تعاونی روستایی در این استان ثبت شده که این تعداد ۱۷۳ تعاونی فعال و ۱۴ تعاونی غیرفعال هستند. اعضای تعاونی های فعال استان ۲۹۵۳۶۷ نفر است و به عنوان جامعه مورد مطالعه انتخاب شده اند. با توجه به وسعت جغرافیایی استان و حجم بالای جامعه آماری، با استفاده از فرمول کوکران ۳۸۴ نفر به عنوان نمونه آماری انتخاب شد.

ابزار اصلی پژوهش برای گردآوری داده ها علاوه بر مطالعات اسنادی، پرسشنامه محقق ساخته است. پرسشنامه مذکور در دو بخش اصلی تشکیل شده است. بخش اول آن شامل اطلاعات جمعیت شناختی پاسخگویان مانند سن، شغل، میزان درآمد ماهیانه، بعد خانوار و تحصیلات است. بخش دوم پرسشنامه به متغیرهای اصلی پژوهش اختصاص یافته است. به این صورت که در این بخش در قالب ۲۴ متغیر، اثرات سرمایه اجتماعی بر فعالیت تعاونی های روستایی بررسی شده است (جدول ۱). لازم به ذکر است بخش دوم و اصلی پرسشنامه در قالب طیف پنج قسمتی لیکرت (۱= بسیار کم، ۲= کم، ۳= متوسط، ۴= زیاد، ۵= بسیار زیاد) طراحی شده است. روایی پرسشنامه به صورت صوری و با مراجعه به کارشناسان و اساتید دانشگاهی به تأیید نهایی رسیده است. برای بررسی پایایی پرسشنامه از پیش آزمون و با تعداد ۳۰ پرسشنامه استفاده گردید. ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده برای متغیرهای اصلی پژوهش بیشتر از ۰/۷ بود و نشانگر پایایی بودن پرسشنامه مورد استفاده بود. در نهایت پرسشنامه‌ها در میان اعضای تعانیهای فعال روستایی استان فارس به روش کاملاً تصادفی توزیع و تکمیل شده‌اند. برای تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده از تکنیک تحلیل عاملی اکتشافی در قالب نرم افزار SPSS استفاده شده است.

جدول ۱- متغیرهای مورد استفاده در پژوهش و محاسبه پایایی آنها

متغیر	ضریب آلفای کرونباخ
افزایش نوآوری، تسهیل دسترسی به اعتبارات بانکی، افزایش ریسک‌پذیری، افزایش خوداشتغالی، ارتباط مستقیم با بازارهای محلی و استانی، افزایش تعداد شاغلان، افزایش میزان جذب سرمایه اعضا، تقسیم عادلانه درآمد میان اعضا، افزایش فرصت‌های شغلی، امکان احداث تعاونی های جدید / فعالسازی سایر تعاونی های غیرفعال، افزایش انگیزه فعالیت در تعاونی ها، افزایش جذب سرمایه جدید (اعضای جدید)، ارتباط مستقیم با بازارهای منطقه‌ای - ملی و فراملی، تسهیل استفاده از بازاریابی الکترونیک، کاهش فعالیت واسطه ها، سهولت اخذ مجوز، کاهش هزینه‌ها، افزایش میزان پس انداز، افزایش سطح درآمد، تسهیل تبلیغات و بازاریابی نوین و شفافیت مالی فعالیت تعاونی	۰/۷۴۴

یافته‌های تحقیق

در این بخش از پژوهش، با استفاده از ۲۱ متغیر مورد استفاده (در بخش روش تحقیق شرح داده شده‌اند) اثر کلی این متغیرها بر فعالیت تعاونی های روستایی استان فارس با استفاده از جدول توزیع فراوانی بررسی شده است و هدف از فرایند مذکور این است که مشخص گردد سطح اثرگذاری متغیرهای فوق بر فعالیت تعاونی های روستایی در چه سطحی قرار دارد. نتایج نشان می‌دهد (جدول ۲) از نظر ۲/۶ درصد از پاسخگویان، اثر سرمایه اجتماعی بر فعالیت تعاونی های روستایی در سطح

بسیار کم و از نظر ۲۳/۴ درصد اثر سرمایه اجتماعی بر فعالیت تعاونی های در سطح کم قرار گرفته است. همچنین نتایج نشان می دهد از دیدگاه ۵۴/۹ درصد پاسخگویان، اثر سرمایه اجتماعی بر فعالیت تعاونی ها در سطح متوسطی قرار دارد و ۱۸/۶ درصد اعتقاد داشته اند اثر سرمایه اجتماعی در سطح زیادی بر فعالیت تعاونی ها اثر دارد و تنها ۰/۵ درصد معتقد بوده اند که سرمایه اجتماعی اثر بسیار زیادی بر فعالیت تعاونی های دارد. در مجموع اکثر پاسخگویان اعتقاد داشته اند که سرمایه اجتماعی بر فعالیت تعاونی های روستایی اثر گذار است. با این وجود بررسی این موضوع که اثرات سرمایه اجتماعی بر کدام بخش از فعالیت تعاونی های دارای نمود بیشتری است، مبحثی است که در ادامه به آن پرداخته شده است.

جدول ۲- توصیف وضعیت کلی اثر سرمایه اجتماعی بر فعالیت تعاونی های روستایی در استان فارس

پاسخ	فراوانی	درصد	فراوانی تجمعی
بسیار کم	۱۰	۲/۶	۲/۶
کم	۸۹	۲۳/۴	۲۶
متوسط	۲۰۹	۵۴/۹	۸۰/۸
زیاد	۷۱	۱۸/۶	۹۹/۵
بسیار زیاد	۲	۰/۵	۱۰۰
مجموع	۳۸۱	۱۰۰	-

برای شناسایی مهمترین اثرات سرمایه اجتماعی بر فعالیت تعاونی های روستایی در قالب چند عامل مهم و کلیدی، از روش تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شده است. به واسطه این تکنیک، ابعاد کلیدی متغیر وابسته پژوهش که به صورت پنهانی در مجموعه های از گویه ها وجود دارد و به آسانی قابل مشاهده نمی باشند، است. یافته های حاصل شده نشان داد مقدار KMO حاصل شده با مقدار (۰/۸۵۲)، در وضعیت مناسبی قرار دارد و داده های مورد استفاده برای آزمون تحلیل عاملی اکتشافی مناسب است. مقدار بار تلت حاصل شده نیز برابر با ۰/۴۷/۸۴۲۴ محاسبه شد که در سطح ۹۹ درصد اطمینان معنی دار بود. برای تعیین تعداد عوامل در این مطالعه، عواملی مورد پذیرش واقع شدند که مقدار ویژه آن ها بیشتر از ۱ بوده است. بر این اساس تعداد چهار عامل که مقدار ویژه هر یک از آن ها بزرگ تر از ۱ بود، شناسایی و استخراج گردید. در جدول (۳) تعداد عوامل استخراج شده، مقدار ویژه هر یک از آن ها، درصد واریانس هر یک از عوامل و فراوانی تجمعی درصد واریانس عوامل نشان داده شده است. نتایج نشان می دهد (جدول ۳) در مجموع ۴ عامل شناسایی شده توانسته اند حدود ۷۷/۸۲۱ درصد از واریانس متغیر وابسته (مهمترین اثرات سرمایه اجتماعی بر فعالیت تعاونی های روستایی در استان فارس) را تبیین کنند. درصد تبیین واریانس ۴ عامل شناسایی شده به ترتیب اهمیت عبارتند از: عامل اول (۲۲/۶۳۴ درصد)، عامل دوم (۲۰/۹۶۲ درصد)، عامل سوم (۱۷/۳۴۵ درصد) و عامل چهارم (۱۶/۸۸۱ درصد).

جدول ۳- عامل های استخراج شده در خصوص مهمترین اثرات سرمایه اجتماعی بر فعالیت تعاونی های روستایی در استان فارس

عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد واریانس تجمعی
اول	۴/۷۵۳	۲۲/۶۳۴	۲۲/۶۳۴
دوم	۴/۴۰۲	۲۰/۹۶۲	۴۳/۵۹۵
سوم	۳/۶۴۲	۱۷/۳۴۵	۶۰/۹۴۰
چهارم	۳/۵۴۵	۱۶/۸۸۱	۷۷/۸۲۱

در این پژوهش حاضر، برای چرخش عامل ها از روش وریمایکس استفاده شده است. در این مرحله متغیرهایی که بار عاملی بزرگتر از ۰/۵۰ دارند، معنی دار فرض شده که در جدول ۴ نشان داده شده اند.

عامل اول؛ نتایج جدول ۴ نشان می دهد شش متغیر افزایش انگیزه فعالیت در تعاونی ها، افزایش تعداد شاغلان، افزایش فرصتهای شغلی، افزایش نوآوری، افزایش ریسک پذیری و افزایش خوداشتغالی، در عامل اول بارگذاری شده اند و در مجموع توانسته اند ۲۲/۶۳۴ درصد از واریانس متغیر وابسته پژوهش (مهمترین اثرات سرمایه اجتماعی بر فعالیت تعاونی های روستایی در استان فارس) را تبیین کنند. با توجه به مفهوم و ماهیت درونی متغیرهای مذکور، عامل اول به عنوان مهمترین اثر سرمایه اجتماعی بر فعالیت تعاونی های روستایی در استان فارس، توسعه کارآفرینی و کسب و کار نامگذاری شد.

عامل دوم؛ نتایج جدول ۴ نشان می دهد پنج متغیر افزایش میزان جذب سرمایه اعضا، افزایش جذب سرمایه جدید (اعضای جدید)، تسهیل دسترسی به اعتبارات بانکی، امکان احداث تعاونی های جدید / فعالسازی سایر تعاونی های غیرفعال و سهولت اخذ مجوز، در دومین عامل شناسایی شده بارگذاری شده اند. این متغیرها توانسته اند ۲۰/۹۶۲ درصد از واریانس متغیر وابسته پژوهش را تبیین نمایند. با توجه به مفهوم کلی متغیرهای فوق، دومین اثر مهم سرمایه اجتماعی بر فعالیت تعاونی های محدوده مطالعاتی، تقویت سرمایه گذاری نامگذاری گردید.

عامل سوم؛ نتایج جدول ۴ نشان می دهد متغیرهای بارگذاری شده در سومین عامل شناسایی شده عبارتند از: ارتباط مستقیم با بازارهای محلی و استانی، ارتباط مستقیم با بازارهای منطقهای - ملی و فراملی، تسهیل استفاده از بازاریابی الکترونیک، کاهش فعالیت واسطهها و تسهیل تبلیغات و بازاریابی نوین. این متغیرها با تبیین ۱۷/۳۴۵ درصد از واریانس مهمترین اثرات سرمایه اجتماعی بر فعالیت تعاونی های روستایی در استان فارس، نشانگر توجه به بازار و بازاریابی در اثر توسعه سرمایه اجتماعی هستند. به همین دلیل این عامل، توسعه بازاریابی نامگذاری گردید.

عامل چهارم؛ نتایج جدول ۴ نشان می دهد پنج متغیر کاهش هزینهها، افزایش سطح درآمد، افزایش میزان پس انداز، تقسیم عادلانه درآمد میان اعضا و شفافیت مالی فعالیت تعاونی با تبیین ۱۶/۸۸۱ درصد واریانس متغیر وابسته پژوهش، چهارمین اثر کلیدی سرمایه اجتماعی بر فعالیت تعاونی های روستایی در استان فارس هستند. با توجه به مفهوم کلی این متغیرها، این عامل تقویت بنیان ملی - معیشتی نامگذاری شد.

جدول ۴- نامگذاری عامل ها، متغیرها و ضرایب عاملی دوران یافته مهمترین اثرات سرمایه اجتماعی بر فعالیت تعاونی های

روستایی در استان فارس

عامل	متغیر	بار عاملی
توسعه کارآفرینی و کسب و کار	افزایش انگیزه فعالیت در تعاونی ها	۰/۶۲۳
	افزایش تعداد شاغلان	۰/۸۴۷
	افزایش فرصتهای شغلی	۰/۸۷۱
	افزایش نوآوری	۰/۸۸۸
	افزایش ریسک پذیری	۰/۸۹۴
تقویت سرمایه گذاری	افزایش خوداشتغالی	۰/۸۲۸
	افزایش میزان جذب سرمایه اعضا	۰/۸۸۶
	افزایش جذب سرمایه جدید (اعضای جدید)	۰/۹۲۰
	تسهیل دسترسی به اعتبارات بانکی	۰/۸۲۷
	امکان احداث تعاونی های جدید / فعالسازی سایر تعاونی های غیرفعال	۰/۸۹۵

عامل	متغیر	بار عاملی
توسعه بازاریابی	سهولت اخذ مجوز	۰/۸۶۱
	ارتباط مستقیم با بازارهای محلی و استانی	۰/۸۴۱
	ارتباط مستقیم با بازارهای منطقه‌ای - ملی و فراملی	۰/۸۴۱
	تسهیل استفاده از بازاریابی الکترونیک	۰/۷۰۵
تقویت بنیان مالی - معیشتی	کاهش فعالیت واسطه‌ها	۰/۷۵۲
	تسهیل تبلیغات و بازاریابی نوین	۰/۸۱۰
	کاهش هزینه‌ها	۰/۵۶۱
	افزایش سطح درآمد	۰/۸۳۰
	افزایش میزان پس انداز	۰/۸۷۰
	تقسیم عادلانه درآمد میان اعضا	۰/۸۰۲
	شفافیت مالی فعالیت تعاونی	۰/۸۷۹

در یک جمع بندی کلی از نتایج حاصل شده می‌توان چنین عنوان کرد که مهمترین اثرات سرمایه اجتماعی بر فعالیت تعاونی‌های روستایی در استان فارس به ترتیب اهمیت عبارت اند از: توسعه کارآفرینی و کسب و کار، تقویت سرمایه گذاری، توسعه بازاریابی و تقویت بنیان مالی - معیشتی (شکل ۱).

شکل ۱- مدل تجربی مهمترین اثرات سرمایه اجتماعی بر فعالیت تعاونی‌های روستایی در استان فارس

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به چالشهای فزاینده جامعه روستایی در کشورهای در حال توسعه از جمله کشورمان، توجه به راهبردها و راهکارهای کلیدی برای برون رفت از این چالشها مانند فقر، ناامنی غذایی، مهاجرت، بیکاری، سطح پایین تحصیلات، عملکرد پایین فعالیتها و فعالیت شدید واسطه‌ها، ضروری به نظر می‌رسد. در این میان، تعاونی‌های روستایی با عملکرد چند جانبه

خود از جمله ارائه خدمات فنی برای اعضا، افزایش قدرت چانه‌زنی برای سودآوری بیشتر، تقویت همکاری و مشارکت میان روستاییان، افزایش قدرت رقابت و بازدهی فعالیت اقتصادی، برقراری ارتباط مستقیم با بازارهای عمده، تسهیل دسترسی به اعبارت بخش دولتی و ...، راهبردی کارآمد و موثر برای غلبه بر موانع و چالش‌های پیشروی فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی جامعه روستایی است. در میان سرمایه‌های مختلف مورد نیاز برای تشکیل، توسعه و پیشرفت تعاونی‌های روستایی (سرمایه مالی، سرمایه فیزیکی، سرمایه انسانی و ...)، سرمایه اجتماعی، کلیدی‌ترین سرمایه مورد نیاز است. در راستای توسعه و پیشرفت تعاونی‌های روستایی در استان فارس، پژوهش حاضر با هدف شناسایی و تحلیل مهمترین اثرات سرمایه اجتماعی بر فعالیت تعاونی‌های روستایی انجام گرفته است. نتایج پژوهش در خصوص اثر کلی متغیرهای مورد بررسی بر فعالیت تعاونی‌های روستایی نشان داد اکثر پاسخگویان اعتقاد داشته‌اند که سرمایه اجتماعی دارای اثر نسبتاً متوسطی بر فعالیت تعاونی‌های روستایی در محدوده مطالعاتی است.

نتایج پژوهش در خصوص مهمترین اثرات سرمایه اجتماعی بر فعالیت تعاونی‌های روستایی در استان فارس نشان داد توسعه کارآفرینی و کسب و کار، تقویت سرمایه‌گذاری، توسعه بازاریابی و تقویت بنیان مالی - معیشتی، مهمترین مولفه‌های نشأت گرفته از سرمایه اجتماعی هستند که می‌توانند درصد قابل توجهی از واریانس فعالیت تعاونی‌های روستایی محدوده مطالعاتی را تبیین نمایند. نتیجه حاصل شده با نتایج پژوهش‌های عمانی و همکاران (۱۳۹۴)، میرفردی و همکاران (۱۳۹۶)، هوتاگالونگ (۲۰۱۶)، زئو و همکاران (۲۰۱۸) و یو و نیلسون (۲۰۱۹) همسو می‌باشد. در واقع سرمایه اجتماعی دارای تأثیرات مهمی بر تعاونی‌هایی روستایی است و در صورت بهره‌برداری از ظرفیتهای سرمایه اجتماعی، میتوان موجبات رونق و شکوفایی هرچه بیشتر تعاونی‌های روستایی را فراهم آورد. بنابراین همانطور که بخش مرور منابع بر آن تأکید گردیده است، سرمایه اجتماعی با نقش کلیدی خود می‌تواند در ابعاد مختلفی از جمله توسعه کسب و کارها، تسهیل بازاریابی، کاهش هزینه‌ها، جذب سرمایه بیشتر، افزایش سطح درآمد و پس انداز و ... زمینه توسعه فعالیت تعاونی‌های روستایی را فراهم نماید و به عنوان راهبردی بومی و مکان محور، در راستای کاهش چالش‌های جامعه روستایی مورد استفاده واقع شود. از اینرو لازم است با استفاده از راهکارهای اجرایی و عملیاتی، سطح سرمایه اجتماعی در میان اعضای تعاونی‌های روستایی تقویت گردد. بر این اساس، در راستای تقویت هرچه بیشتر سرمایه اجتماعی و به تبع آن تعاونی‌های روستایی محدوده مطالعاتی راهکارهای اجرایی زیر پیشنهاد می‌گردد:

- طرح ریزی هرچه بیشتر فعالیت‌های تولیدی و خدماتی اشتراکی میان اعضا
- تبلیغات موثر در خصوص مزایای شکل و توسعه تعاونی‌ها
- برگزاری همایشها و نشستهای مشترک با دعوت از تمامی اعضا
- برگزاری منظم جلسات میان اعضا و هیأت مدیره
- توجه به نظرات سایر اعضا در راستای پیشبرد اهداف تعاونی
- شفافسازی هرچه بیشتر روند تشکیل و توسعه فعالیت تعاونی (انتخابات، فعالیت‌های تولیدی و خدماتی و ...)
- در نظر گرفتن هدایا و جوایز ویژه برای اعضای فعال تعاونی‌ها
- استفاده از نظرات و دیدگاه‌های کارشناسان و متخصصان برنامه‌ریزی روستایی در خصوص ارتقای سطح سرمایه اجتماعی در میان اعضای تعاونی‌ها

حامی مالی

محققان بر خود لازم می دانند از حمایت مادی و معنوی اداره کل تعاون، کار و رفاه اجتماعی استان فارس صمیمانه تشکر نمایند.

منابع

- احمدیان، محمدعلی و معینی، علیرضا (۱۳۹۴). نقش سرمایه اجتماعی در عملکرد تعاونی ها (مطالعه موردی دهستان بالاویلات شهرستان کاشمر)، مجله علوم جغرافیایی، شماره ۲۲، صص: ۱۴-۱.
- باستانی، سمیه؛ ماجدی، سید مسعود و کمانی، سید محمدحسین (۱۳۹۱). سرمایه اجتماعی و متغیرهای تقویت کننده آن مطالعه موردی تعاونی های کشاورزی، خدماتی و صنعتی شهر شیراز و حومه، تعاون و کشاورزی، سال ۲۳، شماره ۱۰، صص: ۲۹-۵۳.
- ترابی، پردیس (۱۳۸۹). بررسی میزان تأثیر مولفه های سرمایه اجتماعی در عملکرد شرکتهای تعاونی (مطالعه موردی: تعاونی های دام و طیور شهرستان مشهد)، پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بیرجند.
- جمشیدی، علیرضا؛ جمینی، داود؛ قنبری، یوسف؛ طوسی، رمضان و پسرکلو، موسی (۱۳۹۴). بررسی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی های تولید کشاورزی شهرستان مینودشت، مجله آمایش جغرافیایی فضا، ۶(۱۵)، صص. ۲۱۱-۲۲۵.
- جمینی، داود و جمشیدی، علیرضا. (۱۴۰۰). مدل سازی عوامل مؤثر بر توسعه شاخصهای کارآفرینی در مناطق روستایی ایران نمونه پژوهش: منطقه اورامانات، استان کرمانشاه، فصلنامه علمی برنامه ریزی فضایی، ۱۱(۴۲)، صص. ۹۴-۷۳.
- جمینی، داود؛ جمشیدی، علیرضا و عبدالملکی، مهدی (۱۴۰۰). شناسایی چالشهای اسکان غیررسمی و ارائه راهکارهای عملیاتی - اجرایی برای بهبود آن در استان کردستان (مطالعه موردی: ناحیه منفصل شهری نایسر). پژوهش و برنامه ریزی شهری، ۱۲(۴۷)، صص. ۱۳۰-۱۱۱.
- جمینی، داود؛ سالاری، ممد و شهابی، هیمن (۱۳۹۶). تبیین اثرات ژئوتوریسم بر توسعه کارآفرینی در روستا شهر قوری قلعه با رویکرد معادلات ساختاری، جغرافیا و پایداری محیط، سال ۷، شماره ۲۲، صص: ۹۷-۱۱۰.
- ریاحی، وحید؛ جمشیدی، علیرضا؛ جمینی، داود و چراغی، رامین (۱۳۹۲). بررسی و ارزیابی سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در بین روستاییان (مطالعه موردی: منطقه اورامانات استان کرمانشاه) مجله پژوهش و برنامه ریزی روستایی، ۱(۴)، صص: ۱-۲۴.
- عمانی، احمدرضا؛ چیدری، محمد و علیزاده، مریم (۱۳۹۴). ارزیابی نقش سرمایه اجتماعی در عملکرد مالی تعاونی های تولیدی زراعی استان خوزستان، مدیریت سرمایه اجتماعی، دوره ۲، شماره ۲، صص: ۱۷۶-۱۵۵.
- عمویگی، علیرضا و حیاتی، داریوش (۱۳۹۳). سازه های مؤثر بر سرمایه اجتماعی درونگروهی (مطالعه موردی: تعاونیهای طرح مدیریت جامع منابع طبیعی و آبخیزداری استان فارس)، علوم و مهندسی آبخیزداری ایران، سال ۸، شماره ۲۴، صص: ۴۷-۵۶.
- قادرمرزی، حامد؛ جمشیدی، علیرضا؛ جمینی، داود و نظری سرمازه، حمید (۱۳۹۴). شناسایی موانع توسعه کارآفرینی زنان روستایی (مطالعه موردی: دهستان شلیل - شهرستان اردل). برنامه ریزی منطقه ای، ۵(۱۷)، صص. ۱۱۸-۱۰۳.
- کلانتری، خلیل؛ اسدی، علی؛ رحیمیان، مهدی؛ محمدی، یاسر؛ انصاری، علیرضا و طرفی، عبدالحسن (۱۳۹۰). وضعیت سرمایه اجتماعی در تعاونیهای تولید روستایی شهرستان کوهدهشت و عوامل مرتبط با آن، رفاه اجتماعی، سال ۱۱، شماره ۴۲، صص: ۱۲۹-۱۵۲.

- مهری، کریم؛ ابراهیمی، محمد؛ امینی بردپاره، الیاس و صفری، سعید (۱۳۹۶). نظریه توسعه نیافتگی تعاونی ها در ایران: استراتژی داده بنیاد، دوفصلنامه جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، سال ۶، شماره ۳، صص: ۱۸۱-۱۵۷.
- میرفردی، اصغر؛ احمدی، سیروس و رستمی، جعفر (۱۳۹۶). بررسی تأثیر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در عملکرد شرکتهای تعاونی کشاورزی و صنعتی شهرستان بویر احمد، جامعه شناسی کاربردی، سال ۲۸، شماره ۶۸، صص: ۵۲-۳۱.
- Bernard, T., A.S. Taffesse and E.Z. Gabre-Madhin. (2008). Impact of cooperatives on smallholders' commercialization behavior: evidence from Ethiopia. *Agricultural Economics* 39: 147-161.
- Feng, L. and G.W.J. Hendrikse. (2012). Chain interdependencies, measurement problems and efficient governance structure: cooperatives versus publicly listed firms, *European Review of Agricultural Economics* 39(2): 241-255.
- Hutagalung, T.L (2016). Effects of Social Capital on the Performance of a Church-based Cooperative in Pematangsiantar City, North Sumatra, Indonesia, Thesis for Doctor of Philosophy, Faculty of the Graduate School University of the Philippines Los Banos, Indonesia.
- Ito, J., Z. Bao and Q. Su. (2012). Distributional effects of agricultural cooperatives in China: exclusion of smallholders and potential gains on participation. *Food Policy* 37: 700-709.
- Jamini, D., and Dehghani, A. (2022). Evaluation and Analysis of Resilience of Rural Tourism and Identification of Key Drivers Affecting It in The Face of The Covid-19 Pandemic (Case Study: Owramanat region in Kermanshah Province). *Journal of Research and Rural Planning*, (Articles in Press), -. doi: 10.22067/jrrp.2022.78090.1056.
- Knack, S. and Keefer, P. (1997). Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross Country Investigation. *Quarterly Journal of Economic*, 112(4):1251-1288.
- Liang, Q., Huang, Z., Lu, H and Wang, X (2015). Social Capital, Member Participation, and Cooperative Performance: Evidence from China's Zhejiang, *International Food and Agribusiness Management Review*, Volume 18 Issue 1, pp: 49-78.
- Tuna, E & Karantininis, K (2017). Cooperatives as Agents of Social Capital: An Evidence from A Post-socialist Country, International Congress, August 28-September 1, 2017, Parma, Italy 260912, European Association of Agricultural Economists.
- Valentinov, V. (2004). Toward a social capital theory of cooperative organization. *Journal of Cooperative Studies* 37(3): 5-20.
- Xu, Y., Liang, Q and Huang, Z (2018). Benefits and pitfalls of social capital for farmer cooperatives: evidence from China, *International Food and Agribusiness Management Review*, Volume 21 Issue 8, pp: 1137-1152.
- Yang, H., X. Klerkx and C. Leeuwis. (2013). Functions and limitations of farmer cooperatives as innovation intermediaries: Findings from China. *Agricultural Systems* 127: 115-125.
- Yu, L and Nilsson, J (2019). Social Capital and Financial Capital in Chinese Cooperatives, *Sustainability*, 11, 2415; doi:10.3390/su11082415.

پښتو ښکته ځاښه علوم انساني و مطالعات فرښکته
پرتال جامع علوم انساني

پښتو ښکته علمون انساني و مطالعات فرېښتې
پرتال جامع علمون انساني